

EGEDY TAMÁS: VÁROSREHABILITÁCIÓ ÉS TÁRSADALOM

(MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 2005, 305 o.)

VÁRADI ZSUZSANNA

A mai kelet-közép-európai városok egyik időszerű problémája, az épített környezet folyamatos amortizációja, egyes városrészek – különösen a belvárosi területek, valamint lakótelepek – fizikai társadalmi leromlása. Ezért sürgető igényként merül fel a városok megújítása. A nyugat-európai országokban a városrehabilitációval kapcsolatos elképzelések, a beavatkozás különböző modelljei és a gyakorlati eredmények már több évtizedes múltra tekintenek vissza. S bár a volt szocialista államokban, közte Magyarországon is vannak korábbi városrehabilitációs eredmények, az igazi áttörést az elmúlt évtized második fele adta, a gazdasági stabilitás növekedése, a finanszírozási rendszer, az intézményi háttér erősödése következtében a korábbiakhoz képest markánsabbá váltak a városfelújítási törekvések.

A tudományos eredmények sok szempontból szolgálhatják a városfelújítási törekvések megalapozását, és ezért is fontosak a városrehabilitációval kapcsolatosan megjelent nemzetközi és publikációk. Ezek között igen jelentős egy olyan új szakirodalom, amely átfogó módon elemzi, rendszerezi és gyakorlati példákkal is szemlélteti a témával kapcsolatos ismereteket. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet tudományos főmunkatársa, Egedy Tamás szerkesztésében megjelent *Városrehabilitáció és társadalom* című tanulmánykötet alapjaiban foglalja össze a városrehabilitációhoz kapcsolódó tudnivalókat, gyakorlatorientált megközelítésben.

A 305 oldalas munka jól strukturált, az olvasó logikusan követheti a téma és az ehhez kapcsolódó ismeretanyagok bemutatását. A könyv egyik erénye, hogy több tudomány- és szakterületet (városszociológia, településtudomány, urbanisztika) képviselő kutató és városfejlesztéssel foglalkozó szakember munkájának segítségével, több aspektusból mutatja be a városrehabilitációval kapcsolatos aktuális ismereteket, a témát érintő legfontosabb kutatási eredményeket.

A tanulmánykötetben a fejezetek és tanulmányok logikusan követik a témakör egyre szűkebb területi és logikai megközelítését. Az Olvasó így az elméleti ismeretek megszerzése során fokozatosan ismerkedik meg a városrehabilitáció megjelenési formáival, gyakorlati jelentőségével, konkrét nemzetközi és hazai tapasztalataival.

A kötet első nagy fejezete a „*Városrehabilitáció elméletben és gyakorlatban*” címet viseli, amely két tanulmányban foglalja össze a városrehabilitáció elméleti kérdéseit. Egedy Tamás és Kovács Zoltán szerzőpáros munkája a városrehabilitáció elméleti megközelítéséhez kíván hozzájárulni, amely során több kérdés felvetésével, fogalmak és modellek magyarázatával, a városrehabilitáció történeti fejlődésével, valamint az új várospolitikai gondolkodásban megjelenő és a gyakorlati megvalósí-

táshoz szükséges stratégiai, átfogó jellegű megközelítés fontosságával, az együttműködési és finanszírozási lehetőségek bemutatásával ismerkedhet meg az Olvasó.

A fejezet második, a Szerkesztő által készített tanulmány „*Sikerés városrehabilitáció*” címmel, bő terjedelemben, 40 oldalban foglalja össze egy nemzetközi kutatási projekt (NEHOM – Neighbourhood Housing Models) vizsgálati eredményeit, a városfelújítási tevékenység legfontosabb gyakorlati tapasztalatait. A NEHOM kutatási projekt 8 európai ország (Egyesült Királyság, Észtország, Franciaország, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország és Svédország) 11 városában, 26 rehabilitációs területen végzett vizsgálatain alapul, amelynek célja „*olyan innovatív és hatékony városrehabilitációs kezdeményezések feltárása volt, amelyek segítségével a hanyatló városnegyedekben élő lakosság életkörülményei javíthatók*”. A kutatás eredményeinek bemutatására több idegen nyelvű kiadvány készült, amelyekben a kutatási projekt eredményeit részletesen ismertetik, jelen tanulmány a vizsgált mintaterületek gyakorlati tapasztalatait, a városfelújítás szempontjából a legfontosabb lépéseket összegzi, valamint javaslatokat tesz a városfelújítással foglalkozó szakemberek és döntéshozók számára. A tanulmány mellékletében a lakónegyedek leggyakoribb problémáival és megoldásukra tervezett akciókkal ismerkedhetünk meg. Az írás a vizsgálati eredményeket különböző témakörök szerinti csoportosításban tárgyalja, amelyek a városrehabilitáció egymást követő lépéseit tartja szem előtt, így a logikus sorrendet követve megismerkedhetünk a felújítási folyamatok tervezésével, a megvalósításához szükséges „rehabilitációs teamek” kialakításával és munkájuk jelentőségével, a kitűzött célok megvalósításának lehetőségével és folyamatával, a lakossági részvétel szerepével, valamint a potenciális források feltárásával és annak mobilizálásával. A tanulmány a témakörök kifejtése mellett javaslatokat tesz arra, hogy a városrehabilitációs tevékenységek milyen módszerek segítségével működhetnek jobban.

A kötet következő, a „*Városfelújítás nemzetközi sajátosságai*” című fejezetében két tanulmány olvasható, amelyben elsőként a városfejlesztésben közreműködő gyakorlati szakember, Soóki-Tóth Gábor mutatja be a Európai Unió városrehabilitációs politikáját, a legfontosabb programokat, valamint a finanszírozással kapcsolatos kérdéseket. A tanulmányban történeti áttekintést ad a szerző az EU városfelújítási tevékenységeihez kapcsolódó kezdeményezésekről (URBAN), a támogatható területek kritériumrendszeréről, valamint ezek pénzügyi hátteréről.

A városrehabilitáció nemzetközi tapasztalatainak bemutatásánál a következő tanulmány a NEHOM projekt egyik összefoglaló kiadványának felhasználásával készült, Egedy Tamás, Kovács Zoltán és Nicola Morrison munkája során. A tanulmány – annak ellenére, hogy témája szorosan összefügg a „Sikerés városrehabilitáció” című írással – eltérő módon, elsőként az elméleti háttér bemutatásával, majd a kutatásba bevont rehabilitációs kezdeményezések tapasztalataival, a vizsgált területek összehasonlításával, valamint a projektek más országokban történő átvételének és feltételeinek lehetőségeivel foglalkozik. A tanulmány egyik legfontosabb eredménye az, hogy a vizsgált területek összehasonlításai alapján – a területi sajátosságok meghatározásai után – kiemeli azokat a tényezőket, szereplőket és

feladatokat, amelyek a városregeneráció sikeres kialakításához nélkülözhetetlenek, továbbá feltárja azokat a javaslatokat, amelyek a városrehabilitáció transzferálhatóságához szükségesek.

A kötet legnagyobb terjedelmű fejezete a hazai városfelújítási tevékenység eddigi eredményeit mutatja be különböző aspektusból. Öt tanulmányból négy a fővárosi városrehabilitációs programok tapasztalatait ismerteti, egy pedig a lakásmobilitással kapcsolatos kérdéseket tárgyalja, vidéki nagyvárosi példákat is segítségül hívva.

Az első tanulmány szintén Egedy Tamás írása, amely a városrehabilitáció lakás- és társadalmi mobilitásra gyakorolt hatásait, valamint a rehabilitáció várható társadalmi következményeit tárja fel. Elsőként az elméleti háttérrel és a kutatásba bevont mintaterületek jellemzőivel ismerkedhetünk meg, majd budapesti és vidéki nagyvárosi akcióterületeken végzett empirikus kutatás eredményeinek bemutatása, valamint a hozzá kapcsolódó statisztikai adatbázisok elemzése következnek.

Kovács Zoltán „*A városrehabilitáció eredményei és korlátai Budapesten*” című írása arra fókuszál, hogy a fővárosban miként alakult a városrehabilitációs tevékenység az elmúlt évtizedben, valamint milyen tényezők hátráltatják a regeneráció folyamatát. Megismerhetjük, hogy a sajátos magyar mechanizmusoknak köszönhetően miért nem működnek a nyugat-európai városokban alkalmazott stratégiák. A tanulmányban a budapesti városrehabilitáció történeti áttekintése után a rendszerváltozást követő rehabilitációs programok, azok résztvevői és a projektek tapasztalatai kerülnek bemutatásra. A Szerző a társadalmilag fenntartható városfejlődés és a városrehabilitáció korlátai között kiemeli azokat a politikai, lakáspiaci feltételeket, környezeti-városszerkezeti adottságokat, demográfiai trendeket, szegregációs viszonyokat és lakásmobilitási tényezőket, amelyek az elemzések alapján alapvetően hátráltató tényezőkként jelennek meg a városrehabilitációban.

A fenti tanulmányhoz szorosan kapcsolódik a fővárosi rehabilitációs programok és eredmények bemutatásával foglalkozó tanulmány, amely Egedy Tamás, Kovács Zoltán, Székely Gáborné és Szemző Hanna közös írása. A tanulmány négy budapesti mintaterületen – Középső-Ferencvárosban, Középső-Józsefvárosban, Kőbánya-Városcsúcsban és Újpest-Városcsúcsban – végzett vizsgálatok segítségével foglalja össze a fővárosi városrehabilitáció pozitív és negatív tapasztalatait, eredményeit, társadalmi hatásait, az együttműködésben részt vevő szervezet tevékenységeit, továbbá a rehabilitáció társadalmi fogadtatását és jövőbeni elképzeléseit.

A városrehabilitáció egyik sajátos eleme, a zöldterületek funkciója és szerepének fontossága kerül előtérbe Mikle Kinga Melinda tanulmányában. A tanulmány alapja egy döntően empirikus módszerekre épült kutatás, amely nemzetközi projekt keretében készült, és fő célja a városi zöldfelületek értékelése volt ökológiai, közgazdaságtani, szociológiai és tervezési szempontból. A vizsgálat sorozat öt európai nagyvárosban készült, közöttük Budapesten is, ahol a fővárosiak parkhasználati szokásai kerültek a kutatás középpontjába. A tanulmány kiemeli a zöldterületek városrehabilitációban betöltött szerepének fontosságát, amely a Középső-Ferencvárosi mintaterület zöldterületi politikáján keresztül kerül bemutatásra. Mint azt a Szerző

hangsúlyozza, a zöldterület-fejlesztés fontos eszköze a városrehabilitációnak, az életkörülmények javításának.

A fejezet utolsó, az építész-urbanista Locsmándi Gábor tanulmányában teljes körű történeti áttekintést olvashatunk a Ferencvárosban tervezett és megvalósított rehabilitációs folyamatról, a döntési mechanizmusokról, a rendszerváltozás előtt és után megjelent szereplőkről. A terület múltját és jelenét, a városrehabilitáció eredményeit kitűnő fotókkal illusztrálja a Szerző. A tanulmány rávilágít arra, hogy a társadalmi hatások és a lakásállomány minőségi változásai a ferencvárosi rehabilitáció kiemelkedő eredményeivé váltak, s új kihívásokat, új típusú társadalmi folyamatokat (dzsentifikáció) indukáltak a területen.

A tanulmánykötetben önálló témakörként jelenik meg a lakótelepek rehabilitációja. A Szerkesztő írásában a magyarországi lakótelep-rehabilitáció helyzetéről, annak társadalmi megítéléséről, a paneles lakótelepek rehabilitációjának eddigi eredményeiről, valamint a lakótelep-felújítás legfontosabb lépéseiről szerezhetünk információt. A lakótelep-rehabilitáció lépéseinek ismertetése során, szemléltető fotók segítségével, betekintést nyerünk a műszaki felújítások, átalakítások lehetőségeibe, eredményeibe, valamint ehhez kapcsolódóan megismerkedhetünk a társadalmi és gazdasági rehabilitáció jelentőségével, a lakótelepek társadalmi szerkezetének átalakulásának lehetőségével egyaránt.

Csizmady Adrienne munkája a lakótelepek átalakulásával, a paneles lakótelepek jövőjével foglalkozik, ami napjaink várospolitikájának egyik legaktuálisabb kérdésévé vált. A probléma központi kérdései között szerepel az, hogy a lakótelepek fizikai problémáinak megoldása önmagában nem elég, mivel a fizikai hiányosságok mellé gazdasági és társadalmi problémahalmaz is társul. A kutatás így a lakótelepek fizikai környezete mellett a társadalmi háttérre fókuszál, a problémát magyarországi és nyugat-európai (nyugat-berlini) területeken bemutatva. A tanulmány a történeti áttekintés szempontjait követve ismerteti a lakótelepi lakáskiutalások lefolyását, a lakótelepi lakásban élők összetételének változásait, az 1990 után végbement lakásprivatizáció hatásait, továbbá a lakótelepi rekonstrukció eddigi formáit, lehetőségeit és veszélyeit. A Szerző empirikus kutatásainak eredményei segítségével felvázolja egy lakótelep-rehabilitációs terv kidolgozásának tényezőit és egy lehetséges sémáját, amelynek alapját a lakótelepeken élők társadalmi státuszcsoportjához történő illeszkedés adja.

A kötet utolsó fejezete – „Műemlékvédelem és városfelújítás címmel” – szintén önálló témakörként, a városfelújítás érdekes színfoltjaként jelenik meg. Új megvilágításba helyezi a városrehabilitációt, mivel a műemlékek felújítása éppen olyan jelentőséggel bír egy város imázsának, élhetőségének szempontjából, mint egy lakóház vagy zöldterület felújítása. Erő Zoltán tanulmányában arról olvashatunk, hogy mikor jelent meg a műemlékvédelem gondolata és ez területi szempontból Európa szerte milyen eredményeket hozott. A tanulmány legfontosabb témaköre a hazai műemlékvédelmi beavatkozásokat helyezi előtérbe és kíséri végig a gondolat 1960-as évekbeli megjelenésétől, majd zárásként a nagyobb volumenű, budapesti műemlék-felújítási projektekkal ismerkedhet meg az Olvasó.

Jankó Ferenc „Történelmi városnegyedek sorsa – tapasztalatok és tanulságok Sopronban” című tanulmányának célja a történelmi városokban, közöttük kiemelten a Sopronban zajló felújítási folyamat bemutatása. A vizsgált város esetén a Szerző saját empirikus kutatási eredményeinek segítségével prezentálja a műemléki helyreállítások társadalmi-gazdasági hatásait, az eddigi felújítások tapasztalatait és ezek segítségével felvázolja a műemlék-felújítással kapcsolatos várospolitikai irányokat, azok lehetséges jövőjét is.

A könyv a formai követelményeknek megfelel, karakterkészlete jól olvasható és egészében esztétikus benyomást kelt az Olvasóban. Negatívumként említhető, hogy a fotók és illusztrációk minősége néhány esetben kifogásolható, illetve az illusztrációknál több esetben hiányzik a forrásmegjelölés. Emellett néhány adattábla szerkesztésébe hiba csúszott, s a diagramok esetében nem mindenhol szerepelnek a mértékegységek. Mindez azonban a tanulmánykötet élvezhetőségét és érthetőségét érdemben nem befolyásolja.

A recenziót készítő összegző véleménye szerint a tanulmánykötet legnagyobb erénye a tudományos jellege, valamint a könnyen értelmezhetősége és gyakorlat-orientáltsága is. A kötet szerkesztője és a szerzők fontos ismeretekkel gazdagították a földrajztudományt, a kapcsolódó egyéb társadalomtudományokat, és reményeink szerint hozzájárultak a városfelújítás tudományos megalapozásához is. Ezt a hozzájárulást talán a legjobban a kötetnek a következő gondolata jelzi: „A városrészek felújítása során nélkülözhetetlen egy átfogó szemléletmód alkalmazása, hiszen az eddigi tapasztalatok egyértelműen bebizonyították, hogy az épületek és a lakókörnyezet kizárólag fizikai rehabilitációja önmagában nem garantálhatja a városrész sikeres felemelkedését, a terület gazdasági és társadalmi integrálására is nagy hangsúlyt kell fektetni.”